

ABLONCZY LÁSZLÓ

Közelg' a fársáng vége...

Egy elaggott krumpli-forradalmár feljegyzései

„Mit csinálnak Magyarhonban? / Esznek, isznak,
álmadoznak. / Semmi baj sincs? Semmi gondrém, /
Hogy az álmok, megszakadnak? / Van biz itt baj;
De hiába, / Oly édes álmadozni! / S néha tán jobb,
mint fejünkkel / Faltörősdit játszadozni...”

(Vörösmarty Mihály: *Mit csinálunk?*)

„Dermedett álom minden tettünk / S minden ál-
munk egy dermedett tett.”

(Ady Endre: *Mai próféta átka*)

„A züllést megnyitom” – mondta az országgyűlés elnöke
2009 tavaszának egy reggelén.

Kedves Sándor!

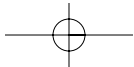
Eszmecserere szólító leveled olvastán egy különös, dermesztő, de immár történelemmé lett kép tűnt fel előttem: 2006. október 23-án este az elkordonozott reflektorok fénypásznájában két ember lépdel az Ötvenhatosok terén, hogy koszorút helyezzen el az 1956-os forradalom emlékére. Egyik a miniszterelnök, aki-nek bátorítására (?), jóváhagyásával (?), délután bestiálisan összeverték az ünnepi emlékezőket. Mellette ezüstbotjára támaszkodva a kiváló szellem, a nemzetközileg is becsült tudós, egykor Teleki Pál munkatársa lépked. Messziből a rettenet-nap véleményezéseként a sokaság szitkozódása visszhangzik. Az őszi este párásodó homályából szürreális látomásként tűnik fel a bolsevik hintáslegény és a Rákosi-időkben mellőzött, 1956 után börtönt szenvedett öregúr, aki a megújuló magyar tudományosság első embereként szolgált nyolc évig – és népfrontos egyetértésben tiszteleg újkori szabadságküzdelmünk emlékének... –, ezzé lett magyari rendszerváltásunk: egy mélyen Európa alatti figurát hitelesít a magasan Európa fölötti szellem. Változatlanul és általános közérzetben érvényes *Hó emléke* című versed, noha évtizedekkel ezelőtt született, amikor a téli hóesésben Illyéséktől hazatartva megfogant a kép a „fennköltén züllött ország jelenvalóságá”-ról. Talán annyi módosulással, hogy fennkölt voltunk elkopott a várakozásban. Az ország züllöttségének ikonképévé ezért is emelkedett előttem a budapesti ürességben baktató koszorús urak látványa.

(Párizsban a nyáron a Luxembourg rácsaira függesztett tárlatot többször is körbejártam. Késő esti megvilágításban is szízek meredtek a képekre, és társalogtak a látványon: buszon-

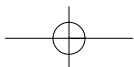
bét európai uniós ország néhány soros szöveg kíséretében három-bárom, természeti, társadalmi és személyre utaló kép változatosságában mutatták be hazájuk arculatát. Katalógusban hosszú lenne sorolni az önjellemző felvételeket, így csak emlékvillanásokat említve: a görögök az olimpiát idézték egy képen, a szlovákok a pozsonyi, a csehek a prágai várat mutatták, az írek mezőgazdasági tájat láttattak, a hollandok a rotterdami Erasmus hidat, a spanyolok a bilbaói Guggenheim Múzeumot, és honunkat az egyik felvételen nemzeti és csillagos EU-zászló ékesítésében az Erzsébet híd felvétele képviselte. Jeles személyekre is emlékeztetett a párizsi kert tárlata: a lengyelek Kopernikusz, II. János Pál pápát és Walensát is idézték, a svédek Nobelt és Bergman művét, a Hetedik pecsétet, a franciák a Garnier Opera freskójával Chagallra is utaltak; bennünket Horn Gyula portréja képviselt, amint Mock kancellárral átvágja a szögesdrótot. Amely épp attól csali dokumentáció, hogy a megelőző soproni határszakítás társadalmi erejét csak mi, a provincia lakói ismerjük. Mert a drámai, a kivívott pillanatok helyett már a politika idillje virágzik a Luxembourg-kert tárlatán. Lám, egy bitelességet imitáló kép történelmi méreteken hatástalaníthatja egy közösség katartikus élményét. De a párizsi nyár utcatárlatán egy kép bökkenete más irányba is futtatta képzeletemet: Tristan Tzara, a dada román származású, ám Párizsban székelt pápája immár Románia újkorát híreli. Amelynek nyomán katarzis irányába vivő gondolattal tűnődöm, mert Sütő András portréjára gondolok. És nem úgy, hogy ősz hajával és mindéig kedves mosolyával ül otthonában, hanem amint bűsz esztendővel ezelőtti pogrom áldozataként a kórházi ágyról ismerjük: összekaszabolt arcával és megtörtetett testtel sóhajtja Bartók Béla egykori hodáki románjait, akiknek ősei még a Cantata Profana kolindáját énekeltek a zeneköltőnek – kétszeri szétszaggatásunk székesfővárosában!... Sütő Andrással magyar voltunkban az Európa alatti bestialitást elszenvedve mégse sirassuk magunkat trianoni sorsunk kései mártíriumában. 1990 novemberében Strasbourgban járva András valósággal megdöbbenett az Európa Tanács főtthárát, aki meghallgatván a vásárhelyi Vatra-járás rémeseményeit, megkérdezte az írótól: mit javasol megoldásként? Válaszként, mint utóbb bevallotta, Catherine Lalumière az erőszak valamiféle Európa alatti változatára számított. Am revansvágy és erőszak helyett Sütő András a nagyvilág folyamatos és kérlelhetetlen ellenőrzését és számonkérését javasolta. De hát mi is a „klasszikus Európa”? Megvallom: 1956 budapesti forradalmas utcaképe a Luxembourg-kert tárlatán Párizsban az Európa-fölöttiséget jelképezte. Mert nem az Országházban Nagy Imre kancelláriáján nyüzsgő és okoskodó balos értelmiségiek jelentették a forradalmat, hanem a pesti és budai apák és fiak küzdelme, mert a szovjetek ellen a szabadságért élethalálbarcot vótak, majd mártíriumában hozzájuk magasodott a miniszterelnök is. Akkortájt Párizsban írók, filmesek s bárki más művészek, akik a világ lelkiismeretének hitték magukat, Camus és néhányuk kivételével, valójában „a klasszikus Európa” alatti elvakultsággal a szovjet barátságot profétálták. A megvilágosodás aztán több évtizedig eltartott. De nem szabadulhatok 2006 október estjének látványától. Mert bármennyi is volt az '56-os áldozat, és szenvedtek százazrek életbemaradtan, a fél évszázaddal későbbi nap is hozzátapad immár 1956 októberéhez. Ha majd ennek a napnak az eseményei egyszer tisztázódnak, a főrendőrök méltóztatnak megnevezni a tetteseket bírósági ítékezésre, és a viperás felelősök megbűnhődnek, talán akkor 1956 katarzisa is beteljesülhet, és a szabadság kegyelemteli állapota is megnyílhat előttünk.)

FOLYTONOS VÁRAKOZÁSBAN élve, a katarzis kegyelmét örökké csak remélve, Vörösmarty kedélyét és Csokonai fársángos hangulatát is keresve, kedves

Sándor, válaszom hangoltsága fölött hosszasan tűnődtem. S egyre bizonyosabbá válik előttem, hogy immár hanyagoljam mindazon tények és összefüggések szám-bavételét, amelyek hódoltságunk máig ható emberi, gazdasági és szellemi omlottságát igazolják. Poétikus emelkedettséggel jellemzed hogylétünk mélységét, mert amiben vagyunk, azt ájeres darabossággal inkább úgy jellemezhetem: beszakadtunk a latrinába. Weöresi képpel szólva: „Makákó, gorilla, csimpánz, / pávián orángu-tán, / mind majomújságot olvas / majomvacsora után. / Majomvacsoraemléktől / zúg a majomreterát, / majombakák menetelnek, / jobbra át és balra át.” Régi idők gyilkos paródiája a *Majomország*, s a leveledbe foglalt kérdést úgy is fordítom a weöresi képre: gondoltuk-e, hogy a majomkirály fiai és unokái majompózná-ról hirdetik a majomszabadságot? Áltattuk magunkat, kedves Sándor, hiszen azóta is napról napra egyre erősödik a bizonyosság: semmit vagy alig tudtunk valamit a túlélésről, a kelet-európai szenvedésekről, mert oly dossziék és dimenziók nyílnak meg előttünk ma is, aminőket ábrándos nemzetmegváltogató polgárként nem is képzelhattünk. Illyés Gyula hatalmas versét a zsarnokságról pódiumi előadásban hallgatva, avagy olvasva gyakran amolyan történelmi leletnek tekintjük arról, mi-ben is éltünk. De mint haladt az idő, választásról választásra, parlament-szín-padi viszályokkal, s a közéleti gyalázatok tetőzvéen a 2004. decemberi népszavazással és a 2006. október 23-i bestiális eseményekkel, egyre inkább éget a döbbenet Illyés ész-leletében: a múlt sötét árnya átjárja mindennapjainkat. Mert a zsarnokság fel-szívódott, beivódott-evődött velőnkig, a szívekbe és az elmékbe, aminek követ-kezményeit is tudatta a költő: most is „ő mondja meg, ki voltál”. A zsarnoksági megmondás most demokratikus színjátékban folytatódik, és HAZUGSÁG-nak ne-veztetik, amely óvilági örökségre alapozva áthatja és meghatározza elmúlt két év-tizedünket is.

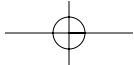
SOK EZER OLDALNYI ávéhás iratot elolvastam az elmúlt években, s a haza dolgát jobbítani akaró személyek vagy csoportok jellemzésére, szennyezésére olyan jelzők szikráznak, amelyekkel Aczél György csak temperáltan és módjával élt. Ám jó húsz esztendeje a liberális politika hétköznapi fráziszuhatagáivá hangosodtak, s velük folytonos utcai akciótervek is alapozódtak. Apák és fiúk? És lányok is. Lapozgattam a *Szabad Nép* 1945 utáni számait, a hazai sajtóban sehol annyi elva-kult cikk nemzeti önbecsülésünk ellen, mint ebben a bolsevik propagandalapban. A tollnokok sorában tündöklök például Vásárhelyi Miklós, aki az 1946. augusztus-októberi párizsi „béke”-előkészítő tárgyalásokról szóló tudósításaiban a nemzeti önfeladás és a politikai ízléstelenség változatos szempontjait érvényesítette. Egye-düliként – tucatnyi magyar lap Párizsba küldött tudósítója között. Leánya a polgá-ri oldal minősítésében mára tudományos rangra emelte az egykori zszurnaliszta la-pályt. 1998 után a nemzetközi sajtóbeli nyilatkozataiban rózsadombi otthonából ártettegte a polgári kormányzást, de mozgó világában mozdíthatatlan, most aztán folytathatja, vagyis rémlátomásaiból gyógyíthatatlan. Történelmi észleletnek mutat-kozik: apák-fiúk-lányok-unokák, családok bolsevik érdekhálózatában 1945-től szer-veződve mára az egykori dzsentribelterjesség mintájára alakította az életét. Azzal a különbséggel, hogy a svihák tempó az új időkben szervezett bűnözésésként is mu-

tatkozik, de morális következményeket nem ismernek. Mint az egykori uraknak, fegyverük van, de bármekkora a botrány, magukra nem lőnek. A gerjesztett, önsajnáló rettegés pedig a megmondó és anyagi hatalom, az ellátmányi bőség veszélyeztetettségének a paranoiája. Körmeny Zsuzsanna alapos dokumentáltsággal beszél erről *Egy szélkakas vallomásai* című cikkében, Debreceni József húszéves kórisméjét felrajzolva (*Magyar Nemzet*, 2010. január 10.).

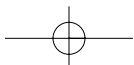
Nemzeti katarzis kezdődhetett volna akkor, amikor Teller Ede „Drága magyar testvéreim!”-ként szólította meg a világszövetség képviselőit, de ez a szeretetben fogant érzés a kongresszus falain belül maradt, s kívül a folytonos gyűlölködés tüzeit szították, amely az új kor ígézetében, honi sugallattal elkezdődött az 1987-es lakiteleki találkozó után az amerikai sajtóban és Tamás Gáspár Miklóssal a svéd lapban, amelynek nyomán csaknem megbénult az első Jurta-tanácskozás 1988 elején. *Nappali hold* című esszé folytatásának is mondható Teller Ede katarzistemető megszólalása, mert nagy magyar tudósunk Ady szeretetében gondolkodott sorsunkról, a magyar történelem huszadik századi drámájáról, vétségeinkről, s jól tudta: a politikai fordulattal nem folytatható Rákosiék, az ÁVH és a kádári-aczéli politika, amely a magyarság kollektív legyalázására alapozódott. (Hogy a felső pártvezetésben micsoda útszéli stílusban folyt a zsidószempontú hatalmi harc, arra Marosán György *Fel kellett állnom* című könyvében olvashatók passzusok. Hírlapkiadó Vállalat, 1989) A hazai szociálliberális társaság a fordulattal is fújta; mit fújta, harsonázta a régi dallamot.

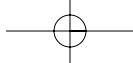
Ne legyünk önösek és elfogultak; a majomreterátnak nemzetspecifikumai mellett internacionalista vízjelei is mutatkoznak. Minap a francia és az orosz kiadás után megjelent Vlagyimir Bukovszkij dokumentumgyűjteménye *A moszkvai per* címmel (ford.: Kállai Tibor és Gerencsér Zsigmond, XX. Század Intézet, 2009). Amelyben titkos KGB- és pártokumentumokkal bizonyítja, hogy a szovjet zsarnokság miként működött világméretben, áthatva ma is a különféle intézményeket, érdekeltségeket, az egykor „haladónak” mondott személyeket és szövetségeket. Azt is bizonyítja a szerző, hogy a Nyugat a politikai, történelmi fordulat kikényszerítésében nem törekedett a szovjetrendszer megsemmisítésére, hanem arra, „...hogy stabilitás legyen a világban, stabilitás bármi áron, akár hitszegés árán is. Az emberiségre leselkedő veszélynek nem a kommunista ideológiát kiáltották ki, nem a kommunista rezsimék agresszivitását, s még csak nem is a nyugati városokra irányított atomrakétáikat, hanem e rezsimék esetleges destabilizálódását, szétesését.” Bukovszkij oroszországi észlelete pedig hazai kórság is: „...az egykori elnyomó könnyekig meghatódik most a saját liberalizmusától, az egykori liberális pedig könnyű szívvel hajlandó másokat elnyomni”. A stabilitás és szentiment' érzemény így emelkedik európai politikai programmá a luxembourgi tárlat képsorában is: kelet-európai nyomorúságaink évtizedeiben nem óhajtanak elmerülni, így hát nem a szenvedés drámája, hanem többnyire a protokollidill fotó-freskói szórakoztatják a világváros népét és vándorait. S talán ebben rejtőzik Szabó Magda *Az ajtó* című regényének minden magyar irodalmi alkotást meghaladó franciaországi sikere is. Mert a történet mesteri kiszámítottsággal, a jó rendőrrel, a kiugrott

apácával, a lakás titkos szobájával és zsidó múltjával a kései Kádár-kor stabilitás-idillje. Már szakadt ránk a plafon, de Szabó Magda freskót festett az álmennyezetre, a francia, a nyugat-európai értelmiségi ennyit ért a könyvből, s ennyit óhajt tudomásul venni rólunk, és a magyar közelmúltról is. Hálás is efféle híradásért, mert akiket a szovjetizált szocialista ábrándok kísértenek, azok tovább éltethetik. Esztétikai futamok is következhetnek most; hiszen efféle tények nyomán is megrokkann a nagyképű hazai esztétizálás, amely nagyvilági sikerrel teoretizálja a hazai értékeket, és terrorizálja a szellemi közéletet, ilyenképpen feladata volna bizonyítani Szabó Magda lektúrájának halhatatlanságát. Egyre inkább igazolódik, kedves Sándor, hogy a „klasszikus Európa” kövekben, művekben, zenében és bennünk él, valójában atlantiszi mélységből példának ki-ki felhozza magának kedves és szükséges leleteit. Mert a látható Európa sodródik a múlthiányos amerikai divat diktátumának áramában; miszerint a silányítás folyamatában a pillanat káprázata ámítja, félemlíti meg, vagy kábítja boldogságba s tömegesíti a népeket.

(Haza kellett térnem Párizsból, hogy sajjogjon bennem a hiány: mi mindent elmulasztottam. Annyi év montparnasse-i temetőjárása után tavaly májusban először keresem Raymond Aron sírját, hogy tisztelegjek szellemi bátorságának. Aron bárminő divatos és évtizedeken át ajzott, gyakran elvadult baloldali közéletiségben el nem gyengülve, a hatalom természetéről és az erkölcs kérdéseiről mindétig elmondta kétségeit, véleményét. Hátsó kapun kijutva a sírkertből, a rue Richardon áthaladva, a temető zsidó halottjainak homáiban a kerítés közelében találok rá az öreg sírra. Amelyre kavicsot helyezek, s álldogálok, tűnődve, mily készületlenül és gyanútlanul érkeztünk ama 1989-es fordulathoz. Aron Az értelmiségiek ópiuma [L'opium des intellectuels. Ford.: Kovács Zsolt. Akadémia K., 2006] című könyvében csak utolsó évtizedünkben derengő kínjainkra már 1955-ben utalt: „A pszeudoliberalisok mindannyian egy Karl Marx nevű pszichopata követői, nem valamely ideát, hanem a biztonságot valószínűsítik meg, és támogatásokkal, illetve segélyekkel vásárolnak szavazatokat »ugyanazt a módszert használva, amely Róma, Konstantinápoly és Nagy-Britannia bukását okozta«. Terveket dolgoznak ki, saját bölcsességükben, és nem az utca emberének bölcsességében hisznek, nem kommunisták, hanem mindössze zavaros a gondolkodásuk, ráadásul bagyják, hogy becsapják őket a sztálinisták – Jaltában éppúgy, mint Potsdamban.” S egy kései [1980-as] beszélgetésében a Gulag tanulságai nyomán, Aron ideológiai rajzában a mai viperás, tolvajló, jog-omlasztó idők elvakultjainak törvényét így fogalmazta meg: „...ahhoz, hogy tökéletes társadalmat teremtsünk, a jelenben jogunk van minden bűnt elkövetni.” [Raymond Aron: Le Spectateur engagé – Az elkötelezett szemlélő – Beszélgetések Jean-Louis Missikával és Dominique Woltonnal – ford.: Ferch Magda. Európa K., 2005.]) A bolsevik transzvesztita 1990 utáni újra és újra prolongált műsorában nyugati divatra, liberális maszkabálban ropja a táncot, s aki nem lejt velük, az fasiszta, antiszemita... – nem sorolom tovább, mert a minősítések elsilányodtak az örökös rágalomáriák folytán. S ha a Holocaust kibeszélhetetlensége felmerül, az főképpen azzal az elszutykosított politikai hadviseléssel magyarázható, amit megélnünk adatott, különösen az elmúlt két évtizedben; amely általános katarziszfosztást eredményezett, megbénítva, hogy nemzeti hogylétünk gyötrelmes tényeit és reményes terveit türelmesen megbeszélje, méltósággal meg-

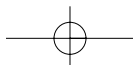

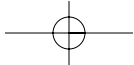

élje, megértse, és tisztult lélekkel dolgozzon a jövődőnek. De azt is látható, hogy a világméretű pénzügyi és gazdasági összeroppanással együtt a szellemi-művészeti ámitó játékosok ernyedten pislognak körbe, arcukról csurog festék, a mű-művek több évtizedes fesztiválja zárójához közeledik. Ismeretes: Velence minél inkább süllyedt, nem a tengerbe, hanem a zsarnoki ingoványba, annál tovább, csaknem tavasz végéig farsangoltak. Mert őrizhették a maszkokat, s a karnevál végéig a bűnök, s velük a vétkezők mentelmi jogot élveztek. Mostani kábulatunk: a becstelenség maszkabálja apokaliptikussá fokozódott.

FÖLÖSLEGES SOROLNI a bűnöket, összeomlottságunk tényeit; említettem, mert e mániákus világmegváltásban odajutottunk, hogy beszakadunk a latrinába. Békétlen béke idején is tűnődhetünk a hadifogságból vödörrel hazagyalogoló emberről, kedves Sándor, annyi módosítással, hogy most a vödör feneke üres. Új vödört szükséges vételeznünk, hogy tiszta vízzel tölthessük tele. Ami közéletiségről gondolkodva Szabó Zoltán nyomán annyi jelent: a demokrácia nem államforma, hanem életforma. Amelynek kialakításához majd az új idők szívós társadalmi érlelődése kívántatik. Húsz esztendeje jobbára úgy képzeltük, hogy a szakadt ruhát újra váltva máris Európában urizálhatunk. Magam fabrikálta szabadságteóriám pedig valahogy úgy képzelegte: amennyivel Ausztriánál tovább ázódtunk a szovjetizált latrinában, annyival több idő szükséges, hogy Európa polgártársává növesztük magunkat. Belátom, tévedésemet, húsz esztendő eltelt a harmincötéből, de ne áltassuk magunkat a brüsszeli családiassággal, mert e két évtizedes politikai, gazdasági tranzvesztita fesztiválban egyre inkább magunkat veszajtjuk el. Márai észlelte ma még idősebb, mint egykoron: „Magyarország igazi tehertere nem az amit cselekedett, hanem amit elmulasztott. És végül mindennekelett: amit eltűrt.”

Ebben különbözünk Közép-Európa más népeitől, mert azok csak önbecsüket erősítették a változás szabadságában, de nálunk a Rákosival elkezdett, majd a kádári internacionalizmus üdvözítésében s 1990 után madaras-székfűs fúzióban nyílt kormánypolitikává emelkedett a nemzet-piszkítás. Amikor erősödhetek volna a lelkek és az elmék, lapokban, a rádiós és televíziós műsorokban, s a művészetnek mondott esztétikai terrorttal folytatódott, folytatódik a gyalázkodás, a kisebbségbe pofozó hadművelet. Ismét Szabó Zoltánra hivatkozom: 1945 után már hamarosan felismerte: Központi Gyűlöldé működik. Amely azóta is, mint a közéleti önszennyezés programja tervszerűen és főként eredményesen üzemel. És az elmúlt két évtizedben határon túli seregléssel csak növekedett a Gyűlöldé pártoló tagsága, mert ösztöndíjak, tanulmányutak, pályázatok nyomán, változatos anyagi érdekeltiségek folytán életre szóló üdvözülést és megélhetési hasznosságot ígér a budapesti agytröszt hívének lenni. De hát mit is adatom az, amit *Ideje jött* című versében oly látomásosan érzékeltél már a fordulat hajnalán: „Szervezkedik a romlás ellenünk, Uram, / Kár volna letagadnunk”. Gyermekkoromban a kulákozás számított szitkozódásnak – és most?: „Paraszt!” – így minősíti a köztársasági elnököt egy lottytadt szájú lipótvárosi képviselő. Aki valamikor még a munkás-paraszt szövetséget ugatta pártjában, mára a politikai alvilág figurájaként évezredes államiságunk, nemzeti sorsunk legtöbbet szenvedettjeinek és kultúránk, művészetünk

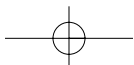

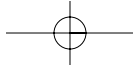

teremtő népét szitokszóként használja. És még csak fel se szisszenünk! Micsoda mélységbe szakadtunk, kedves Sándor! Elernyedtek reflexeink, mert már a lumpen-demokrácia elvadult uralmát is jelenti a világháló, amelynek híreit, bejegyzéseit követni se tudjuk, immár csak konstatálhatjuk: az internet örökösen táguló társalkodórendszere másodpercenként bontja, fejt fel a világ szövetét. És ebben az univerzális hombárban hazugság és igazság összevillázott, katarziskiolto kaotikus-ságban szakad rá az emberi nemzetségre.

A *Tudósítás a toronyból* szerzőjének ugyan szolgálhatnák-e bármi új adattal, észlelettel és gondolattal arról, mit is műveltek a parasztsággal 1945 után? Jól tudták, akik programosan cselekedtek: a nemzet lelkierejét is megroggyantják, ha a magánosítás és szövetkezetesítés sok évtizedes életre-halálra menő kutyakomédiájában a szellemi, lelki erejétől fosztják meg Bartók Béla, Kodály Zoltán, Illyés Gyula országát. Mára eltűnt a paraszt, maradt a piszkolódo jelző, épp ezért fellengzős hamissággal szólt az a publicista, aki a polgári oldal nevében Dózsa népét szólította szavazásra 2006-ban. Eltűnt a parasztság, mondom, de a Durbints sógoros lebecsülő stílus, ami a *Ludas Matyi* nevű viccúság évtizedeit jellemezte, ma is él; a bugyuta és ízetlen reklámok változatlanul futnak a televízió csatornákon, amelyekben az árut a pörgekalapos, nagybajszú „népi” figurák cifrázatában harsonázzák. Minden eladó; felszívja és kisajátítja áthatja mindennapjainkat, a magas politika mellett az alanti világot is; csak egy példa rá: 1999 tavaszán, már a princztelenített Postabank engedély nélkül, országszerte óriásplakátokon Tamási Áron ismert mondatával hirdettette magát: „Azért vagyunk a világon...”. Amit parafrázálva így is folytathatunk „...hogyan becsapjunk benneteket”. Hosszú évekig tartott, amíg a bíróság az idézetorzást megállapította.

(További adatolás fölösleges, hiszen tudjuk és naponta megéljük, de azon tűnődbetiünk, hogy 1990-ben remélhettük-e, hogy például a gazdatársadalom, a magyar föld és az élelmiszer feldolgozás ügye nem hullik ily végzetes kiszolgáltatottságba, amelybe mára jutott? A kárpótlási jegyek kudarcos történetébe ne bonyolódjunk, de a gyanútlanágunkba és a készületlenségünkbe – igen. Egy régen elmerült emlék merül fel az időből: 1988 szeptemberében, amikor az MDF hivatalos megalakulására készült, én Bretagne-ban jártam asszonyommal, aki diákjait kísérte. Ilyenképpen némi hivatalosság eljuttatott bennünket Franciaország legnagyobb tejfeldolgozó üzemébe, a Coopagri Bretagne concerneau-i központjába. Reklámsapkával, irónnal és termelésüket ismertető röpké előadással fogadtak bennünket. Naponta egymillió liter tejet és egymillió tojást küldenek piacra... – és az előadó sorolta a további adatokat. Talán a Tardi helyzet és a Cifra nyomorúság írójának, Szabó Zoltánnak közeli sírja Josselin-ben is bátorított arra, hogy a részletekről érdeklődjem: az Európa Unió ország nagyzeme miként szövetkezik a breton gazdákkal, s állja a versenyt a brüsszeli közösség más nagy termelőivel. Döbbenetesen őszinte válasz következett: ha egy belga cég olcsóbban kínálja termékét, övé a piac, s ha egy holland cég betelepül Bretagne-ba, állni kell a versenyt, mert különben sorvadás és összeomlás következik. A holnapi terveket hallva a számok mellett a szenttelen tárgyszerűség döbbenett meg igazán: 1980-ban százezer kistermelő kapcsolódott a Coopagrihoz, s úgy számoltak, hogy 2000-re ez a sokaság, vagyis a gazdák száma felére apad! Kétezerben és az azt követő párizsi éveimben aztán értettem, hogy a francia gazdák miért öntik a te-

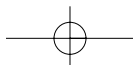

jet a mezőgazdasági minisztérium elé, s miért tüntetnek a halászok, a borászok, s terelik a jubokat a párizsi körúton. Európai Unió: mindenekelőtt szabályokba, kvótákba is foglalt kíméletlen gazdasági harcot jelent, amelyben kormányok erejét igazolja, hogy mennyiben tudják a nemzeti érdeket védeni. Az európai házba indulva nálunk készületlenségünkben a feltétlen igazodási kényszer felerősödötten működött, amelyre Balázs fiam röpké tanulmányútajáról hozott hírt Brüsszelből, talán 1997-ből. Nálánál jobban elképedtek az uniós szakemberek, amikor Horn-kormány újonnan kinevezett mezőgazdasági minisztere (már a nevét se tudjuk) nyilvános bemutatkozása alkalmával azt kérdezte a szaktestülettől: mit csináljon? Tapintatosan próbálták észhez téríteni, kérve, előbb talán ismertetné: milyen tervekkel készül a tárca irányítására, s majd ennek ismeretében tanácsokkal, javaslatokkal szolgálhatnak. Újabb tény önfeladásunkra: november 26-a álmatlan hajnalán bekapcsolva a Duna tévét, a tíz esztendővel ezelőtt híradót látom: Martonyi János külügyminiszter az agrárceatlakozási tárgyalások kérdésében a következőt nyilatkozta: „Semmi külön igényünk nincs a mezőgazdaság ügyében.” Tudjuk persze, hogy a polgári pártnak készülsége híján és koalíciós kényszerből, egy svibák és nagyszájú kisgazda társaság alkalmatlansága folytán hullottunk végzetes védtelenségbe, de a polgári párt felelőse a mai kiszolgáltatottságnak. Most naponta halljuk a tényeket, hogy önfeladás és a mai EU-s diktátumok folytán a föld ügye és a mezőgazdaság micsoda végzetes összeomlottságát éli.)

Kedves Sándor!

„Engedd meg, hogy fázzam!” – mondtad a 2000-es év egyik május vasárnapjának hűvös délelőttjén, amikor párizsi lakásunkba lépven kértelek: ne vedd le a zakódat, mert fűtés híján a tartós együttlétben és beszélgetésben megfázhatsz. Most én kérlek: engedd meg, hogy hideglelős gondolatokkal folytassam leveletem. Úgyis mondhatom: nem a tél okán, de a meleg szobában is fázom attól, hogy a polgáriak javára ígérkező választási fordulatot követően, kultúra dolgában a parttalan szabadság és verseny jegyében folytatódik a közösségi-nemzeti kérdések sorvasztása. Vagyis a liberális elvtelenség. Amelynek változatos és drámai jeleiről a *Hitel* szerkesztőségében is annyit beszélünk. Kérlek, engedd meg, hogy eddig jobbára el nem beszélt emlékeim nyomán s ebből következő mai-holnapi nyugtalanságaimról szóljak.

BIZALMADNAK is köszönhetően kerülhettem a Nemzeti Színház élére 1991 áprilisában, így talán néhány észleletét elmondhatom annak nyolc év folytatásos regénybe illő történetének, amit négy miniszterelnök és négy miniszter felügyeletében eltöltöttem. Elődöm vélhette, hogy érte szól a harang, amikor kinevezésemet követően a média tájtékos indulattal rámszabadult, de a kulissza mögött gerjesztett felháborodás igazi oka: Andrásfalvy Bertalan nem engedett a sok évtizedes belterjes, szakmának nevezett hatalmi klikk diktatúrájának. Mintha ők igazgatónak és kiválasztottnak születtek volna. Alkalmatlanságtól testi hibámig napi- és szenny-lapok tárgya voltam. Antiszemitizmussal azért nem vádolhattak, mert az csak tudott volt, hogy az én színházi életemet a történelmi poklot megjáró két kivéte-

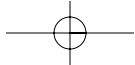
les művész, Ruttkai Éva és Harag György határozta meg. Amely azt is jelentette, hogy a kaposvári és Katona József színházi belterjességnél tágasabban a bukaresti Bulandráig és Wajda munkásságán át Párizsig ismertem a világ eseményeit. És a határon túli magyar színházakban kerestem, s némileg megismertem, a nemzeti és egyetemes színjátszás éltető jegyeit. Talán nem beszéltem Neked arról, kedves Sándor, hogy indulásunk Sík Ferivel csaknem bukással végződött. Ahogy előző évben a taxis blokádot, úgy 1991 októberében a szabadmadarasok a Nemzeti blokádját szervezték. Szegény, s nagybeteg Ránki Györgyöt, a zeneszerzőt hangolták hamisra, aki, valami szánalmasan, s idéetlenül, zenei ürügyre hivatkozva nem akart hozzájárulni az *Egy szerelem három éjszakájának* előadásához. Hubay Miklós ez egyszer karakánnak mutatkozott, s az előadás érdekében maga mellé állította szerzőtársát, Vas Istvánt, s így Ránki kénytelen-engedett, és csak elindíthattuk az életünket, amelyben azonmód újabb blokádnak bénította igyekezetünket. Már műsorba iktattuk, de a szerző, Nádas Péter megtiltotta, hogy *Találkozás* című darabját a pécsiek a budapesti Nemzeti Színházban is bemutassák. Aztán érkezett a tiltó levél Mészöly Miklóstól is, arra nézvést, nem engedélyezi, hogy *Ablakmosó* című darabját bemutassuk. Mészöly arra már nem válaszolt, amikor levélben elmondtam neki: 1971-ben a Debrecenben szerkesztett *Együtt* című antológiát Tóth Dezső, a cenzor azért akarta betiltani, mert tanulmányomban éppen az *Ablakmosót* a modern dráma egyik kitüntetett műveként elemeztem. Nem folytatom a negatív historizálást, de annyit még, hogy mosolyogva olvasom Babarcsi Eszter bölcselkedését a széttagozott szellemi életről, amelynek okairól családi oknyomozó dolgozatot készíthetne, hiszen apja az a Babarcsi László, aki a kilencvenes években egy személyben mint a kaposvári színház igazgatója, a főiskola rektora és tanára, továbbá a színház szövetségi élembere szívósan dolgozott a Nemzeti Színház ellen, ami a szellemi élet egyre erősebb megosztását is jelentette. Akár Örkény őrnagya, művészi képességéhez méretezetten erősen túlzott kitüntetettségekben, dobozoltatta a szakmát, amely manapság, a provincializmus jeleként újabb dobozoltató művészek és ízlésdiktátorok forgószeleiben kapkodja a levegőt. Példákat említettem, kedves Sándor, hogy húsz év távlatában a személyes és hatalmi gyakorlat miként fosztott meg bennünket a változás óhajtott katarzistól.

Annyit még a kezdetekről, hogy közlőrl láthattam: miniszter és közeli munkatársai (Fekete György, Erkel Tibor) milyen magányosan dolgoznak, mert az apparátus java a régi maradt. Akik, színházi vonalon mindenképp, az elemi hivatalnoki becsületre is pökve az elvadult sajtónak kedves híreket gyártottak és szívárogtattak ki. Gyakran alibizték a munkát, és a minisztert nem segítették, inkább botlásain fölényeskedtek. Így történhetett, hogy 1992 júniusában, midőn a Nemzeti történetének legnagyobb turnéjáról Erdélyből hazatért, kilenc nap alatt húsz előadást játszott négy városban, és az évadzáró társulati ülésen csak meredtek a művészek, mert miniszter úrnak, nemhogy köszönete, de szava se volt a nagy utazásra. Ünnepi szónokként arról beszélt, hogy Latinovits Zoltánnal játszott egy amatőr együttesben. Ünnepszeg után tűnődhettem: ugyan mit bajmólódom én a liberális médiával, hogy hangszigetelte a székelyföldi diadalutát, ha miniszterem se érde-

mesíti említésre. Jóindulatú felügyeletben, de a sajtó kartácstüzében, kiszolgáltatottságban éltünk és dolgozunk.

Külföldi példák nyomán sürgetőnek véltem a Nemzeti Színház törvényét, amely az intézmény mindenkori szellemi és intézményes védettségét biztosítja. Ahova hivatalos helyre bejelentkeztem, tisztességgel fogadtak, s elmondtam érveimet, kedvesen, régi ismerősök barátian bólogattak – és nem történt semmi. Ennek lehetett folyománya, hogy azóta a Nemzeti igazgatói pályázati anyagában bármi általánosságot és siketséget írhat a minisztérium. Mára az idiotizmus és az aberráltság szabad versenye virágzik a színpadon, amelynek legfrissebb jele: Blaskó Péter el nem viselvén az *Úri muri* próbáinak Móricz-ellenes alpáriságát, decemberben visszaadta szerepét. Ám ennek előzménye: 2000 szeptemberétől a polgári kormány rendelkezése folytán Sinkovits Imre, Kállai Ferenc, Agárdy Gábor, Béres Ilona otthona megszűnt Nemzeti Színház lenni. Így másfél évig Orbán Viktor „nemzeti kormány”-ának gondoskodása folytán a nemzetnek nem volt színháza. Már Párizsban ért a hír, s hogy milyen végzetes megrendülést okozott Imre bátyám életében, ezt már a *Hitel*ben elbeszéltem. De minnek is reméltem jobbat, hiszen Fodor Gábor és Magyar Bálint alantas játékaiknak idején bárminő hajsza is indult ellenünk, a Fidesz sem a parlamentben, sem a kulturális bizottságban nem szólt érdekükben. Ám amikor közeledett a választás, s az új Nemzeti kérdése a kulturális bizottság elé került, azon nap délelőttjén ismeretlenül, a Fidesz képviselőjében felhívott Sasvári Szilárd, mondván: ne lepődjem meg, ha a vitában majd keményen szól. Szándékát legfelső vezetőjével egyeztettem. Így is történt; mint ahogy korábban, ezúttal se volt szó a színház szellemi hivatásáról, hanem politikai perpatvarba süllyedt a Magyar Bálinttal vívott szócsata. Sasvári Szilárdtól mit is várhattam volna többet. Bármely Fidesz aktivistától is, kulturális ügyekben. S aztán következett a fordulat, de kultúra mélyáramlatát tekintve talán épp a Nemzeti sorsa igazolta: Magyar Bálint szelleme meg nem szűnt működni. Elmondtam már korábban, miként történt, Hámori József és Rockenbauer Zoltán mögött Várhegyi Attila államtitkárként, majdani bíróságon elmarasztalt, miként önállósította magát a színház ügyének és általában a kultúra dolgaiban. Erős alkalom adódott volna, mégis a 2002-es választási bukta után a „katarzis kegyelme” nem következett be a polgári pártban. Alighanem a felsőbb igazságszolgáltatás jeleként is, hogy két ciklusban bűnhődjön. Hogy a túlzott magabiztosság, egyes politikusok pökhendisége megszügyenüljön, s hogy egy kollektív megszzenvedettség nyomán ígérkezzen új esély a kormányzásra. Kudarccal, az igen mutálva elrebegett okok sorában a kulturális terület mulasztásainak bevállása elmaradt, s így a kérdések változatlanok. Most itt állunk a politikai változás hajnalán a gazdasági fordulat biztos reményével, és a nemzeti kultúra holnapjának kétségeiben.

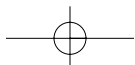
EGY SZEMÉLYES EMLÉKET még, kedves Sándor! 1999 tavaszán, a korábbi évek hagyományát folytatva, Földváry Gábor otthonában Tasson, a református templomban a Nemzeti vezető művészei a magyar nyelv életének évszázadait felidézve, Kölcsey, Arany János, Illyés Gyula, Sütő András és más remekírók műveiből olvastak fel

részleteket. A falu ünnepén megjelent Pokorny Zoltán oktatási miniszter is, akinek hivatali és magánemberi szeretetére számítva, a művészek remélték, kezét foghatnak vele. „És a miniszter úr?” – kérdezte Sinkovits Imre, midőn az előadás végén a helybeliek kedvességük változatos jeleivel köszöntötték a társulatot. Imre csak mered rám, midőn széttártam a karom, jelezvén: a vendégúr elpárolgott. Imre bátyánk családi és cserkészethelyi neveltetése folytán ezúttal csak tizedesi grimaszával csalódottságát jelezte: őket is túl kell élni! Imre bár még egy levelet írt Orbán Viktornak 1999 őszén, a semmitmondó válaszban, annyi megpróbáltatás nyomán érezte a bajt, a megmaradásért vívott küzdelem végzetes köszönetét. Okkal; és belehalt a kíméletlen kifosztottságba. Temetni azt tudunk; kilenc éve a nagy hóhullásban és hidegben Imre bátyánk ravatalánál mindazon urak ott tiszteltek, akik sem korábban, sem az 1998/99-es évadban egyszer sem tisztelték meg jelenlétükkel a Nemzeti Színház előadásait. Csak végzetesen döntöttek sorsáról.

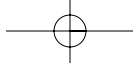
Főntebbi emlék példatörténetet arra is, hogy mostanság bármely társaságban beszélgetünk a kultúra dolgáról, ki-ki elmondja a maga emlékeit arról, hogy milyen tapintatlanságot, önhitt, ostoba intézkedéseket élt meg a polgári kormány előző időszakában. Nem a látványos és becsülendő események kerülnek szóba, a korona kitüntetésége, a *Bánk bán*, a Széchenyi-film megszületése, vagy az ezredéves ünnepek, hanem a hétköznapi megaláztatások, hibás intézkedések, mert szakmai gárda sem akkor nem volt, s ma sem mutatkozik. A kultúra ugyanis csak ünnepi pillanatokban látványos esemény, egyébként hivatalnokok által a szellem programos, intézményesített működtetése. Amelyhez nem pártpropagandista észjárás, hanem műveltség, emberi érzékenység szükséges. Beszélgetésekben gyakran az Arany János-i kacagásig menő, közelmúltú történetek hulláma deríti kedvre a holnapon tanakodó társaságot: amikor a Kampányész az 1956-os emlékezésre tervezett Camus szövegét azért opponálja, mert a francia író kommunista volt; a Főigazgató az egy hónapja elhunyt Kaszás Attilát akarja hallani a március 15-i műsorban, merthogy nevét se tudta. Pontosabban így javasolta: hívják „azt a színészt, aki a Dózsa szobornál jól mondott verset”. Egyébiránt a 2006-os márciusi 15-én a Főkülügyér úr atyáskodóan imígyen dicsérte az ünnepség rendezőjét: „Honnan szerezte ezt a két tehetséges színészt?” Akire célzott: Oberfrank Pál, aki egy évtizede, Kaszás Attila pedig már csaknem negyedszázada a magyar színházi élet ismert és becsült személye volt.

(2006. október 6-ának estjén véres eseményeinek tudósítása folytán a Duna televízióban elmaradt egy beszélgetés. A filmben Guy Turbet Delof, a budapesti francia intézet 1957-ben kiutasított igazgatója emlékezett a forradalom napjaira, amikor is járta a várost és jegyzetelte az eseményeket, s talán ő volt az első, aki észlelte, hogy az oroszok a nagyvilágnak filmre véve szervezik a megtorlás érveit. Leírta, hogy november 4-e után a szovjetek miként rendezték meg egy árubáz kifosztását úgy, hogy majd az „ellenforradalmárok” pusztítását dokumentálják. Delof úr hazatérve is figyelte a magyarországi eseményeket, így értesült az őszi beszéd nyomán felizzó társadalmi indulatokról is. Bordeaux-i otthonában, szeptember végén emlékezett a fél évszázad előtt történetekre,

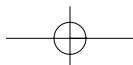
majd megjegyezte: keveset beszélnek róla, de az 1956-os forradalom a nemzet becsületének visszaszerzéséért vívott küzdelmet is jelenti. S ugyanaz történik, most is, fordult a jelenbe Delof úr, Pesten az emberek nem tűrik a hazugságot, mert megszegényítették, becsapták őket a demokráciában, a választások alkalmával. Változatlan tehát az indítatás: a Becsülethez való feltétlen bűség az, amely utcára kényszeríti a pestieket. A becsület az, amely a politikai igazmondási kötelezettségénél magasabb igény, mert a nemzet önértetét fejezi ki. Erkel–Katona–Egressy Bánk bánja például ezért is nemzeti opera, mert keserves országjárásából hazatérő Bánk aggodalmában együtt sűrűsödik az ország nagyurának és a magánembernek a drámája. „Hazám borítja szemfödél, s elvész becsületed. Mert az esküvés szakrális erőt, mert lelkiismereti sugallatot és cselekvést követel, utóbiaknak álságos ripacséria.)

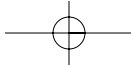
TEST ÉS LÉLEK együteműsége; igazság és megújulás lelki-szellemi küzdelem az erkölcs feltétlen helyreállításáért – Tamási Áron életművén átsugárzó kérdés, gyakran prózájában, és színpadi játékának csaknem mindegyikében. Novella történetekben égi és pokolbeli tájakon az író könnyebben szárnyalhat, mint színpadon, ahol a misztérium az élet eleveenségében kívántatik. Az 1946 nyarán–őszén a párizsi „béke” tárgyalások idején íródott darabja, a *Hullámszó vőlegény* hőse egy fazekasmester, aki hitvány korszokat korongol, s az újévi igazmondó dugójáték nyomán a Jóra és az Igényesre fordítja életét. A vázából virágként nyíló-kilépő Bogyóval művészi és szívbéli boldogságát is megtalálja. Elemző szakírók amolyan korondi–farkaslaki mesejátéknak tekintik Tamási játékát. Az 1947-es bemutató követően már ideológiai harcot is szerveztek ellen, ostoba érvekkel vádaskodtak; noha az előadás gyöngének mutatkozott, de a játék szellemi-erejét megéreztek. Eddig nem szóltak róla: valójában a Szent Írásból fejthetjük meg Tamási Áron üzenetét, amit ő szülőföldjének ismételt elvesztése, és honának demokrácia-roppantó mindennapjaiban fogalmazott meg. Jeremiás könyvéből (18/2–4) ismerjük a történetet, miszerint a fazekas gyöngé edényt korongozott, ám az anyagot újragyúrva munkája már sikerült. Ne teologizáljunk azon, hogy Jeremiás jelenléte is segítette-e a mesterembert, inkább a Szent Írás későbbi fejezetéből Pált idézzük, azt a passzust, ahol a Tamási játék alapvető kérdése lappang: „Avagy nincsen-e a fazekasnak hatalma az agyagon, hogy ugyanazon gyuradékból némely edényt tisztességre, némelyt pedig becstelenségre csináljon?” (Rómabeliekhez 9/21) S itt a kérdés drámai mélye: hitványság vagy becsületesség? Nem elvontan kérdezi Pál, s Tamási válasza az életből emelkedik csodás példázattá. Így „a katarzis kegyelme” elkövetkezik: a hitvány fazekakat készítő mester, művészi munkákra vált, s a széppé formált kancsóból játékos szellemként jó elő Bogyó, a szerelem angyala. Test és lélek így tartozik össze Tamási Áron üzeneteként: a megújulás harmonikusan csak úgy következhet be, ha a materiális, a mesterségbeli és a lelki-szellemi erők együteműségben működnek. Mai gyötrelmeink tanulságaként: a gazdaságban, a közjóban kívánatos fordulatot csak úgy élhetjük meg, ha a testtel együtt a lélek is megújul. Tisztesség és becstelenség kérdésében tisztázott értékrend kívánatosságát, a társadalom lelkét intézmények is működtetik. A becsület megőrzésének tétje pedig a kultúra és a művészet sorsa.

MINŐSÉG A KULTÚRÁBAN – esztendeje ezzel a címmel jelent meg a Fidesz-Magyar Polgári Szövetség stratégiai füzet sorozatának 2. száma, amelynek a bemutatóján, kedves Sándor, ha jó emlékszem Te is jelen voltál. S az eseményt egy legyintéssel elintézted. Így mástól tudom, hogy azon az összejövetelen a neves személyek gyülekezete hökkenettel vette tudomásul, hogy a nívótlan szónoklatokhoz szava sem lehetett, így némultan hallgatták Prőhle Gergely eszmefuttatását, aki példává emelte Obama elnöki beiktatásának multi-kulturális cirkuszát. Amit okos érvekkel Balog Zoltán elutasított. Kodály Zoltán írta egy jegyzetében: „Az idegen szép, mondta a zsidó, és egy éven belül összeomlottak Jeruzsálem falai...” És itt a kérdések-kérdése lappang: a polgári párt a régi gyakorlatát folytatva, változatlanul a liberális hangosok megfélemlíttetésében óhajtja alakítani a kultúra és a művészet ügyét? Avagy határozott értékrendet képviselve új stílust és új hangot óhajt kormányprogrammá emelni. A gyanakvás sokunké; mert a jelek szerint polgári pártnak nyolc évnyi készülődés se volt elég arra, hogy szellemi-művészeti kérdésekben érzékeny és cselekvő munkatársakat szervezzen maga köré. Most diktátumok születnek, s igen kérdéses személyek hangoskodnak. Magyar Média-asszonyosság, egykor erotikus kazetták boltosa, kurátorainak lojalitását diktálja. A Magyar Rádió ügyében látjuk minő eredménnyel: a kulturális és a művészeti műsorok sorvasztásával mértani arányban nőtt az elnök nyeresége.

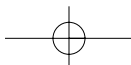
Olvasom a kulturális elgondolásokat összegző füzetecskét; a szellemi élet szabadságát garantálva, szinte valamennyi művészeti területen szolidra hangolt igazítást, javítást ígér. Nemesen fogalmazott általánosságok a hagyomány és a kulturális örökségre alapozottan. Némi elvi gondolatsor azért hiányzik arról, hogy azért se cifrázhatjuk magunkat amerikai módra, mert a *Halotti beszéd*től, Bornemisza Péteren át Kodályig és tovább olyan évezredek szellemi erő és műveltség birtokosai vagyunk. Amely például felválthatatlan az amerikai divatmintával. Népet és nemzetet nemcsak a gazdasága, hanem emlékezete is minősít, s főként az, hogy miként tudja éltető erővé generálni a mindennapokban. Az önfeladás hadműveletei pedig lankadatlanul működnek évtizedek óta. Éppen ezért nemes törekvés, ám laboratóriumi elgondolás Panyi Szabolcsnak a konzervatív kultúrpolitika megújítására sok okos gondolatának összegzése, miszerint a finanszírozás radikális reformjában látja a művészet politikai függésének felszámolást (A művészet és a nyárs-polgáriság védelmében – *Kommentár*; 2009/5). Az elmúlt két évtized tanulsága nyomán képtelenség. Mert éppen az a tanulság, hogy az az anyagilag is megszervezett szellemi, művészeti hálózat, amely politikailag jobbára a szabad madarasok pártjához kötődött, folytonosan változó akciózással a konzervatív értékeket támadta, ha nem épp mocskolta, majd képzeljük, hogy engedik kitüntetésük áthangolását. Hírlik, hogy Tarlós István havonként első szerdáinak összejövetelén már ott rajzik a liberális sokadalom. Akárhogy is lenullázódott pártjuk, filozófusok írók, szerkesztők, menedzserek, rendezők, igazgatók, tömegámító rádiók és tévék riporterei s mindenféle hoppmesterek a művészet szabadságát követelve szervezik a petíciókat és változatos hazugságokkal telenyilatkozzák a francia, német, angol, amerikai lapokat. (S hogy micsoda emberi-művész kérdések bonyolítják e súlyos

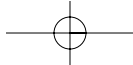

erkölcsieket érintő kérdést, arra Tchet Péter *Egy félbehagyott igazság. Lábjegyzetek Kertész Imre születésnapjához* című írása, és Papp Endre szerkesztői kíséző szövege, a „katarzis kegyelemének”-hiányos állapotára is utal a *Hitel* 2010/1-es számában). 1990 után Strasbourgban, majd 1999-től Párizsban végigkísérhettem honi liberális szellemek internacionális haza- és kormánypizskolásának változatait. Illúziónk ne legyen; mert a hazai önsirató kórus kíséretében a hangolás máris több regiszteren elkezdődött, nemzetközi méretekben is: az amerikai szenátus, a Magyarországra delegált külföldi nagykövetelek megfélemlítési hadműveletével a holnapai zsarolás kezdetét vette. Elie Wiesel látogatásával is, aki nemtelenül megtámadta Balog Zoltánt. Miért is? Balog Zoltán nem ellenségeskedést, hanem a megbékélés, a szeretet jegyében a szenvedés és szolidaritás egyenrangúságát hirdette (*Magyar Nemzet*, 2009. december 15.). Elie Wiesel még a zsinagógákat gyújtogató, zsidó iskolásokat megtámadó félelmes közhangulatban sem mondott hasonlót Franciaország egykori belügyminiszterének, Nicolas Sarkozinek. Általánosabb tehát a kérdés: a gazdaság, a kultúra, a külügy vagy akár a cigányság ügyének radikális fordítása mellett a szomszéd országokban élő magyarság mindennapi elnyomításának kérdéseit is felvállalva és minden más területen is a deffenzívát, a védekező helyzetet, a kinti és benti folyamatos kartáctüzet a polgári kormány miként tudja békévé szelídíteni? Azaz a nemzeti kultúra képviseletét erősíteni, offenzívába kerülni, vagyis erős képpé formálni ?

(*Andrei Makine*, „a legpárizsibb orosz író” *Lehet-e még szeretni Franciaországot címmel, megjelent esszéjében [Ford.: Jakabffy Imre és Jakabffy Éva – Háttér K., 2007] pazarul jellemzi a francia baloldaliságot, amely „inkább együtt téved Sartre-ral, mint hogy igazuk legyen Raymond Aronnal... magasztalni a toleranciát egy politikai komisszár intoleráns banghordozásával... végérvényes megfellebbezhetetlen véleménnyel lenni bármily témáról „az egész Univerzum szakértője lenni”. Rövidítettem Makine árnyalatosan éles jellemzését, amelyből így is látható: a hazai liberális világ abban különbözik a franciától, hogy itt az antiszemita pszichológus és a nacionalistázás a folytonos és kollektív büntudat fenntartásának programja. Kopp Mária és a minap elhunyt Skrabski Árpád pontos lélektanát is megfogalmazzák a Magyar lelkiállapotnak: „A szorongáskeltés az önkényuralom legfontosabb eszköze”, amely a családi, a munkahelyi és megannyi más társadalmi áthatása mellett a közéleti, politikai s nemzeti hógylétünk meghatározó ténye. S ebből következően jelenkori Ady Endre sors-jelentése: „Már nem tudjuk, mit veszítünk, / Nem gyilkos új veszteség gondja, / Dermedett álom minden tettünk / S minden álmunk egy dermedett tett:...”. S ami például a cigányok sorsának balosan hamis tárgyalását jelenti a hazai közéletben, azt érzékeli Makine a francia külvárosok bevándorló ifjúságának vandalizmusával kapcsolatban. Saját és megrázó tapasztalatairól és a „félelemben élő emberek” drámáiról beszél a rádióriporternek, aki reakciónak mondja az író. „ Szerinte az, aki így látja a dolgokat, szükségképpen reakció. – Tehát jól értem: ha valaki nem akarja, hogy a reakció ügynökének tekintsek, annak tilos szólnia e »fiatalok« által elkövetett erőszakról?», s itt Makine logikája bekeríti beszélgetőtársát, aki a látszat-engedékenységre menekül: „...nem, nem erről van szó, ezt az erőszakot előhozni, az annyi, mint... Érzem, görcsös, bosszús.” Igen, ismerős ez a görcsös, düböd bosszú-*

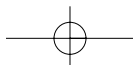

ság, amelynek elve és programja az állam és a nemzet rendjének és méltóságának om-lasztása. Sarkozi elnök választási programjában ezért is hirdetett offenzívát a baloldal ellen. Tartotta szavát, identitásügyi minisztériuma örvényesen felkavarta a közéletet; jo-gos kötelezettség, hogy aki Franciaországban menedéket kér, attól követelheti az állam, hogy rendjét, jogait betartsa, kultúráját, méltóságát, akár a Himnusz tiszteletével is tisz-teletben tartsa. Az állampolgárság kétoldalú kötelezettség: gondoskodást és védelmet ígér a befogadó, aki a befogadottól pedig tiszteletet és lojalitást kér. „A baloldali liberalizmus” mindenféle címmel és ügyködő szervezetei pedig a hallgatással, némitással, és akár verbá-lis, vagy a médiabeli erőszakkal mártírrá avatják a vandálokat, védve, mentve, s bujto-gatva újabb embereket, csoportokat bátorítva gáztettek elkövetésére.)

A távlatos változtatás terve a kultúrában csak az oktatással összehangoltan mu-takozhat meg. S az elgondolásokat összegző füzetet egyre inkább azzal az érzés-sel olvasgatom, hogy nemes ígéretnek változatosságában közhelyek tűnedeznek elő, mert a súlypontok és az összefüggések nem mutatkoznak meg kellő nyomatékkal. Halljuk gyakran például, a pedagógusok panaszo-lják: az általános iskolában elsor-vadt a népismeret oktatása, amelynek főiskolai képzését is megszüntették; a terve-zetben erről semmit nem találok. Aztán szóba se kerül Kodály Zoltán hatalmas öröksége, amely újra visszaállítva a tanügy és a kulturális élet egyik középponti helyét követeli. Hiányérzeteim sorában még annyit: egyetlen bővített körmond-at szól a cigányság „kultúrájának szélesebb körben való megismertetésé”-ről, de hát ebből nem érzékeljük azt a súlyos feladatot, amit most társadalmi, gazdasági, ok-tatási, kulturális téren és sürgetően meg kell oldani. Rostás Árpád, a kiváló műbú-toraszталos épp elégszer beszélt és nyilatkozott erről: a felső cigányvezetés erköl-csileg alkalmatlan a megújulásra. Vádaskodások, civakodások forgószelében még Farkas Flóránnak is mondhatják más szervezet cigányai: a börtöntől Göncz Árpád kegyelme mentette meg. S az is feltűnő, hogy a további tucatnyi hazai nemzeti és etnikai szervezet kulturális törekvéseinek támogatását a kiadvány egy protokolláris mondattal elintézi. Ami a legfontosabb: a tavaly februárban közreadott füzetben visszatérő nyomatékkal szerepel a minőség és a verseny igénye. Ám még csak jel-zését sem találjuk annak, hogy a szellem-fosztott uszalék-áradatban, a minőségi nemzeti kultúra versenyhátrányos helyzetén a kormányzásra készülő polgári párt miként kíván segíteni? Vagyis az önvédelemi stratégiáját miként alakítja az elsza-badult versenyztetés diktátumában. Annyifelé szétfutó intézményes feladatok so-rában most csak egyről,

Kedves Sándor,

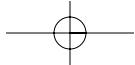
A DUNA TELEVÍZIÓRÓL, amelynek életre hívása sokirányú munkásságod külön fejezete. Noha néhány hónapja kötöttségem erősödött az intézményhez, de mostani mondandóm új, nyugtalanító tényekre alapozottan, korábban is leírt és elmondott gondolatok felidézése. Ismételni kényszerülök, mert a Duna körül de-rengő jelek a Nemzeti Színház sorsát sejdítik. S erről részletesebben is, mert

utóbbi hónapokban szellemi-baráti társaságok már-már kényszeres témája: ki lesz majd a kultuszminiszter? Egy szellemes válasz körbejár: Önjelölt úr már jó ideje Lévai Anikó spájzában tartózkodik. Vélhetem, a szakszerűség és pontosság egy jövőendő minisztertől elvárható.

Önjelölt úr nyilatkozott a *Heti Válaszban* (2009. október 1.), ahol így vélekedett a Duna Televízióról: „...ma nem tölti be eredeti misszióját. Az 1–2 százalékos nézettségi adatok ezt egyértelműen mutatják.” Mindenekelőtt: Önjelölt úr a Duna Tévé kuratóriumának tagja, s nem társadalmi munkában. Önjelölt úr az előző polgári kormány idején a Duna tévé megszüntetésére már készített tervet, bizonyára nem társadalmi munkában, hanem központi megrendelésre. Így némiképp kérdésesnek tűnik etikailag, hogy most kuratóriumi megbízatása arra szól, hogy javaslataival, felügyeletével jobbá segítse annak az intézménynek az életét, amelyet tíz esztendeje felszámolni gondolt. Önjelölt úr profécijája, minősítése már sugallja az intézmény holnapját, amit ő már egyszer dolgozatba foglalt. Önjelölt úr szándéka azért is feltételezhető, mert hamisan használja az adatokat. Mert mint kuratóriumi tag, lehetetlen, hogy ne tudná: a nézettségi mutatók csak a magyarországi adatokat tartalmazzák, tehát kimondatlanul is a Duna Tévé a kereskedelmi adók szennyes valóságrevüjének műsoraival versenyezteti. Az például mérhető, hogy hányan nézik, ha például Önjelölt úr a Duna tévében nehézkes körmondatokban az elmúlt évtizedek személyes és történelmi súlyú könyvéről beszél, sőt az is kimutatható, ha érdektelennek véelve, hányan nyomják meg a továbbító gombot. De arról nem készül összegzés, hogy Sepsiszentgyörgytől Clevelandig hányan nézték-hallgatták gondolatait. Önjelölt úrnak pedig azt is tudni kell, hogy a Duna Tévé alapító okirata a határon túli magyarságnak szóló tévé életre hívását és működését rögzíti. Minthogy a nagyvilági honfitársaink érdeklődésének száma nem mért, mert hatalmas költségekkel járna, Önjelölt úr az intézmény törvényes feladatát kimutató közönség adatsorával nem rendelkezik. Önjelölt úr tehát tévesen tájékoztatta és félrevezette a hetilap olvasóit.

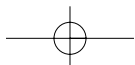
Verseny és minőség – idéztem a polgári párt kulturális törekvésének két meghatározó gondolatát, s ebben a jelben Önjelölt úr tömör ítélkezése nem mutat árnyalatokat. Az igény szerint, a hazai számsorokat vizsgálva a Duna Tévé nézettségében a december-végi ünnepnapok adatai szerint legmagasabb érdeklődést a *Monte Christo grófja* című film mutatja, háromszáztízezeren látták. A legalacsonyabb adatot a Kocsis Zoltán vezényelte Beethoven sorozat mutatja, hatezer körüli érdeklődéssel, ami a nézettségi skálán csaknem nullának tekinthető – ebből most az következne, hogy a zenekari estek fölöslegesek a nemzet televíziójában? Képtelenség; két koncert teremnyi hazai zenebarát – s ki tudja hányan látták-hallgották nagyvilági magyarok és nem magyarok? A Duna Televízió arra is hivatott, hogy akár szemben a többségi ízléssel, vagy Önjelölt úr szám-szakiságával a minőséget rendületlenül képviselje. Természetesen minden műsorról, szerkezetéről mindig lehet vitatkozni, mert a Duna Tévé örökös javítása közös, nemzeti érdek. Ám ehhez az is tartozik, hogy a feltételeket illő megteremteni. Mert például műszaki berendezéseinek mintegy nyolcvan százaléka elavult, amortizálódott, de pénz

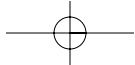

nincs a korszerűsítésre. S még annyit, hogy akkor, amikor Önjelölt úr, a Duna Televízió kurátora, aki árnyaltos szakszerűséggel tudatja a hetilapban, miszerint a Duna Televízió „nem tölti be eredeti misszióját”, azonközben a világ magyarságának szervezetei, tekintélyes szellemi emberek, olimpiai bajnok sportolók, művészek, pártállásra való tekintet nélkül politikusok, civilek, mintegy tizenötezen aláírásukkal a Duna Televízió jövőbeni szerepét megerősítették. Ami azt is jelenti, hogy Magyar Média és udvartartása, továbbá Önjelölt úr a polgári párt „nemzetpolitikájának” nagy szakértői meglehetősen magukra maradtak vélekedésükkel, ám semmi kétség: annál elszántabban készítik elő a Duna Tévé felszámolását.

Miközben még repülni látjuk a sirály-madarakat, változatlan tanulság: a polgári párt felső vezetésében komoly, kellő műveltséggel tekintélyes személy nem dolgozik. Pálincás József sem kellett alelnöknek, de a Magyar Tudományos Akadémia elnökének megfelelt. Orbán Viktornak épp elég gondja van csapatával felkészülni a fordulat rettenetes terheire, s persze pártjának vezetése is őt terheli, hozzá az Európai Néppárt kötelezettségei, de alighanem a Koeman kapitány utáni idők futballválogatottja is jobban érdekli, mint a kultúra, a művészet ügye, s benne a Duna Tévé holnapja. Akik bizalmából fontoskodnak, pártpolitikai pragmatizmussal tüzelnek, noha a kultúra nem párt, hanem nemzetpolitikai kérdés. S most ebben is fordulat szükséges, márpedig, mint a Nemzeti Színház története is igazolja, mert nem az épület, hanem a lelkek teszik az intézményt. Az önfelszámolás további elvéreztetést jelent, bárminő hangzatos intézményi keret gyakran látványművészkedés, s így igazgatni a kultúrát, igen alacsony politikai igényt jellemez.

Szoktad volt mondani Sándor, hogy a „Kultúra rokonszenvesse tehet egy népet”, s valóban. Bizonyára te sem gondoltad, amikor megálmodtad, hogy az anyanyelvi és atyafiságos kapcsolat mellett hírünket a világban semmi jobban és áthatóbban nem szolgálhatja, mint a Duna Televízió. Amely angol, német, francia felirattal szétszakadt magyarságunk gondjait, jajkiáltásait szinte pernyi gyorsasággal hírelhetné a világnak; s az irodalom, a művészetek, együttesek szereplése világ-pódiumot jelent, ha a Duna Televízióban szerepelnek. Ilyenképpen fölösleges szinte a kérdés: mérhetjük-e azt, hogy hány nemzetközi idegenforgalmi akciót, plakátot kivált, ha egy-egy szép, megismerésre érdemes városunkat, tájunkat valamely műsor bemutat? Ország-népszerűsítésre, rokonszenves voltunk felmutatására, és erősítésére soha nem gondolt esély ígérkezik. Nincs az a gazdasági összeomlottság, amelynek ürügyén ezt az önfelmutató esélyt elvethetjük. Nem holdingolási, összevonási spekulációban, hanem épp a szuverenitás megerősítésével úgy például, hogy a mindenféle pártfelügyelet megszüntető volna, mert az eddig gyakorlat igazolja: kisszerű, elfogult politikai érdekek napi szereplések és zsarolások terhét kell viselnie. Ha a polgári párt komolyan gondolja a „nemzeti emlékezet védelmét”, a magyar művészet eredményeinek népszerűsítését, az ország, a nemzet hírének, a kulturális kapcsolatok javítását, Közép-Kelet Európa népei között a tisztázás, a Duna fórumán mindez a békesség kivételes fórumává emelhető. És fátumos búsmagyarkodásunk ellenében világméretű dimenzióban építhető nemzeti stratégia, ám Önjelölt úr megnyilatkozása nyomán is feltételezhető: a pártkonyhában más menü készül.

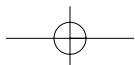

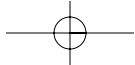

S amint a föntebbi sorokat írom, kedves Sándor, Illyés Gyula távirata villan fel bennem: „Magatokat se sirassátok, / ha majd a csönd honába térek, / Mindannyiszor *jelent!-t* kiáltok, / ha összegyűlve-összefértek.” – üzenté a civódó magyaroknak. Igen, vívódunk, civódunk, búsmagyarkodunk, de az összeférhető, színvonalas, cselekvő gondolatokban sem tudunk megegyezni. Mert például nem az az igazi arányzavar, hogy közepes, gyöngé, netán giccses verseket írt Wass Albert, de az igen, hogy már nem igazi az a polgári ünnep, ha költeménye nem hangzik el. Református eklézsiák, konzervatív polgármesterek valami lázas igazodási mániában Wass Albertnek már több mint harminc szobrot állítottak a Duna medencében, többet, mint Arany Jánosnak, Kodálynak, Bartóknak, Tamási Áronnak, Illyés Gyulának és Radnóti Miklósnak együttvéve. S ha csak az erdélyi provinciát tekintjük: Áprily Lajos, Dsida Jenő, Reményik Sándor, Bánffy Miklós, Jékely Zoltán emlékéit hol idézi szobor a Duna-tájban? Kós Károlyét is csak egyet ismerek. Wass Albert és a Székely Himnusz egy rendezvényen nekem legnagyobb közös többszörösként kevés az összeféréshez.

ÖNTISZTÁZÁS az öntisztulás és a köz-emelkedésének igényében. Ott tartunk, kedves Sándor, hogy jóakarátú eszmecserékben, többes szám első személyben megszólalásunk kérdésesnek mutatkozik. Olvasom Kiszely Gábor: *Szellem a célkeresztben* című munkáját (Magyar Egyetemi Kiadó, 2007), amely életemnek kortörténeti adatokkal politikai-belügyi megfigyeléseidnek, s közügyi küzdelmeidnek dokumentációja. Tíz esztendővel ezelőtt közös párizsi napjainkban elmondtad: szeretnéd megírni megfigyeléseid történetét, s hogy olvasom a könyvet, a bizonyosság csak erősödik bennem: neked kellett volna elmondani mindazt, amit a gyalázatos iromány-hegy mögött megéltél. Amikor szó került róla a szerkesztőségben, említetted: nem olvastad a könyvet, ami azért is sajnós, mert ismerve higgadt és megfontolt természetet, a kézirat ismeretében figyelmeztetted a szerzőt: fölényeskedésével ne gyöngítse a tényeket, és igencsak biztatod: kevesebb jelzővel és több forrásmunkával éljen. Annyi tévedés, értelmezési zavar között egyet említve. Németh Lászlóval kapcsolatban elmarasztó éllel azt olvashatjuk az 1961-es esztendőre utalva, hogy az orosz út, majd az állami kitüntetés visszhangjaként „ekkor már színpadi szerzőként is ünneplik országszerte”. Mélységes tévedés. A Két Bolyai a Katona József Színház előadásában Pesten nagy esemény, de sehol vidéken egyetlen Németh darabot sem játszottak 1961-ben, s később is alig-alig.

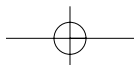
Idéztük Illyés versét; a zsarnokság a mindennapokba, az emberi életbe rágta magát, ezért börtönviselt, vagy fenyegetett emberek, írók fölött ítélni ma fölöttebb könnyű, de akkor az életben maradás drámáját is jelentette – ez már kutatói érzékenység kérdése is. Tamás Áron *Szellem és tisztesség* című, 1957-es decemberi írását monográfusod „rögeszmés szálnalmasság”-nak minősíti. Ha a szerző értesült volna a részletekről, nem fölényeskedne, mert feljegyzések tanúsítják: 1957-ben Tamási többször is súlyos szívpanaszokkal betegeskedett, nyártól kihallgatásokra járt, s november–decemberben más írókkal kapcsolatos perek tárgyalásaiban hallgatták ki. Hozzá: még az ő perbefogásának kérdése sem dőlt el. Hibátlan

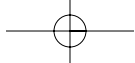

emberséggel, s mindig íróársai mellett vallott, mondták, írták később a vádlottak és a börtönviseltek. Am Kiszely Gábor a forradalom hitvallóinak sorában egyedül linek rágalmazza Tamásit, mondván: „személyiségét egyre jobban kezdte ki a káros szenvedély függőségbe való menekülés.” Monográfusod nem ismerte Tamásit, s ha egy asztalhoz ülnek, konyakozásra például aligha csábíthatta volna az író, mert ha pénze volt Tamásinak, vagy társainak, esténként jobbára a Kis Royalban boroztak. Amúgy pedig jellem és alkohol (össze)függésének tanulmányozásával, bíróság elé tartozó minősítésekkel Kiszely Gábornak nincs joga operálni. A méltatlan jelzőivel, kérdésével sziporkázó úrban a Bethlen Gábor-i életben maradás politikája fel se merül; a nagyságos fejedelem Lippa várának feladásával Erdélyt mentette. Az ÁVH-archeológia igencsak kevés múltunk feltárásához és megismertetéséhez – igazolja ezt a rólad készült könyv is, mert a régész képzelettel és ihlettel is dolgozik. A Trianon utáni erdélyi és a kisebbségi magyar élet keserves mozzanatait is fel kéne tárni a maga mélységében és drámaiságában, a mai pesti nagyhangú Erdély-szakértők okítása végett is. Feltételezhetjük: Tamási esendő cikkével amellet, hogy félelmét igyekezett oldani, segítette ítéletre váró társait is, akik ügyében tanúskodott. s akik ítéletre vártak. S, hogy Tamási nem került börtönbe annak oka is feltételezhető: Kádár János közelgő romániai-erdélyi útjának előkészülete, a kedvező-megnyugtató hangulat látszatára törekvő politikai akarata mentette meg.

ERDÉLY ÉS A KISEBBSÉGI SORS rengetegébe tévedtem Bethlen Gábor és Tamási Áron példázatával, kedves Sándor, s csak tűnődöm újra: az általad jelzett katarzis kegyelmében részesülhetünk-e valamikor is, ha az elmúlt évtizedek történéseinek tudott tényei akarattal, véletlenszerűen avagy elfogultsággal hamisan rendeződnek? Mert ahol a történet hibás, lapályos, ott nem sűrűsödik és nem emelkedik a megtisztulás reménye sem. Olvasom Székelyhídi Ágoston írását (Áttörni a hallgatás falát-egykor és most; *Magyar Nemzet*, 2009. november 2.), melyben Tókés László temesvári hősi helytállását méltatja. Olvasom, s egyre elakadok, s hökkenek a mondatok és tények hiátusos fordulatain; a dolgozat tévedései, pontatlanságai folytán méltatlan Püspök úrhoz, és bátor vállalásához, de ahhoz a sok évtizedes küzdelemhez is, amit Erdély ügyében néhányan újra és újra a hallgatás falának feszültek néhányan. Mert a falak áttörésének különféle módzatai is megalapozták az 1989-es küzdelmek kimenetelét. Sándor, Te aztán igazán tudod, diktatúrában keserves hadijátékokra kényszerültek azok, akik sorsba vágó ügynek tartották a szétdarabolt haza ügyét. Említsem Püski Sándorék bebörtönzését, akik éppen Erdély ügyében szervezkedtek; Illyés Gyulának a párizsi *L'Express*-beli nyilatkozata (1963) Bukarestig menő botrányt robbantott ki. És éppen tőled kérdezem, hogy Kósa Ferenczel és Sára Sándorral forgatott az *Ítélet* című filmek témájával, erdélyi helyszíneivel románai és szlovákiai magyar és nem magyar színészekkel, a négyszáz oldalas jegyzőkönyv a románokkal, ugyan nem a kisebbségbe kényszerített magyarságért való felszólalást is jelentette? Koronatanúként mondom, egyetemistaként nekem az a film az eszméltető katarzis kegyelmét jelentette. Említsem Czine Mihály lankadatlan harcát, aki például Farkaslakáról hazatérve 1972 októberében az Írószövetségben Aczélíg visszhangzó felháborodással sorolta, majd egy negy-

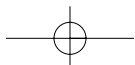

ven oldalas levelében megírta az erdélyi magyarság iránti állami és pártközöny tényeit. Tettetárs voltál Illyés Gyula *Szellem és erőszak* című, betiltott könyvének világrahozatalában, hiszen egy raktárban zárolt példányt te juttattál ki Szépfalusi Istvánnak, s az ő jóvoltából készült az a nyugati másolat-kiadás, amely átütötte a hazai tiltás falát. Emlékszem, micsoda lelkesültséget és vigaszt jelentett erdélyi barátaimnak, hogy megajándékozhattam őket a röpirattal. Kicsiny események, de hiszen csak ezekből építhettük a változtatás reményét. Amint jóvoltodból és Püski Sándor kiadásában megjelent Duray Miklós szlovákiai sorsjelentése is, az újkor magyar szabadság küzdelem fejezeteként. Am ami igazán megdöbbenő: Székelyhidi Ágoston nevét se írja le Sütő Andrásnak, akinek darabjai Harag György rendezésében valóságos tüntetés erejű hatással szóltak a kolozsvári színpadról. És az *Advent a Hargitán?* Bemutatásért való küzdelme is szabadságharcot jelentett, és a körötte felfokozódott érdeklődés – az esténként felzúgó taps nem a némaság elleni tüntetést fejezte ki Sinkovits Imre imáját követően, amikor a szétszórtakért szólt az Úrhoz?. A szerző a román hatalom tiltása ellenére engedélyezte darabjának előadását. Említsem az Erdély-tüntetést, avagy Sütő András Sinkovits Imréhez írott levelét, amely a *168 órában* jelent meg és a *Vasárnapi Újságban* az itthoniak százezerek mellett a határon túli magyarság hatalmas közössége hallgatta a maga jajkiáltásaként.

Nem Tőkés László ellen írom, hiszen az első memorandumát a tháliás fiatalok kálváriájáról, jó hónappal az első *Panoráma*-beli híradás előtt, 1989 áprilisában nekem volt szerencsém közléshez segíteni a *Film Színház Muzsikában*. Annak a Cseresnyés Györgynek köszönhetően, aki majd a háttal állva a tévé kamerájának először beszélt Tőkés László sorsáról, és valósággal futárszolgálatot vállalva hetente járt Budapest és Temesvár között. S talán nem haragszol, kedves Sándor, ha megemlítem és nevesítem: a Téged érintő rész, a Magyarok Világszövetsége történetének bekezdését a nemzetes cikkíró meglehetősen nagyvonalúsággal fércelte össze. Mert Tőkés László személyét kivonta abból a méltatlan tusakodásból, amit Patrubány Miklós támogatására elébb Sütő András ellenében folytatott. Aztán, András lemondása után, a püspök úr tiszteletbeli elnökké emelését követően ellened indultak hadműveletek, amelynek eredményeként távoztál a szövetség éléről 2000 májusában, veled tartottak jeles, emblematisz személyek. Duray Miklós, Dobos László, Lauer Edit. Sokan ismerik a történeteket, bár tapintatod jóvoltából a részleteket a sajtó csahosai nem ismerhették meg. Tanúsíthatom, mert szavad se volt róla, közvetlenül az események után, amikor Párizsban beszélgettünk. Esztendőkkel később, amikor a szerkesztőségben említettük, akkor is csak annyit mondtál: „Lászlónak levélben elmondtam a véleményemet.”

S miért sorolom e keserves tényeket? Mert odajutottunk, hogy immár közös dolgainkban, sorsunk egyetértő tisztításában tartósan négy-öt magyar, szellemiek, alig-alig tud összehajolni. Katarziszfosztott időben kegyelemben ezért nem reménykedem. Folynak a dolgok velünk, nélkülünk, s ha valami biztató jel, hogy az elmúlt nyolc évben a Hazugság elleni küzdelemben a társadalom változatos törekvések jegyében erősödik; szervezetek alakulnak, sok ezren „álmadazás” helyett soruk alakításába kezdtek. Vörösmartyt idéztem a levelem vezető gondolataként, s vele mondom az új évi, és a majdani időknél szóló jókívánságomat: „Mindenha-

tó egység istene, / Ki összetartod a világokat! / Engedd, hogy bármi sorsnak el-
lene, / Vezessen egy nemes s nagy gondolat, / Hogy nemzetünknek mindenik
nyomára / Ragyogjon emberméltóság sugára” (*Hymnus*).

Kedves Sándor!

Ítélet című filmeteket említve tűnt elő bennem első, debreceni találkozásunk és beszélgetésünk emléke. Záróra közelében értünk az Arany Bika üvegtermébe, ahol már-már kiszolgálni is alig hajlandó pincér végül valami sült húst hozott s mellette a tányéron három szem krumpli árválkodott! Három szem köret! Illyés Gyula gondolatairól, Dózsa György küzdelmének értelméről társalogtunk, s én kilépvén a szellemkörből, felháborodottan szólítottam a pincért, perelve a méltatlan tálalásért. S Te, épp csak megszakítva a társalgást, oda szoltál nekem: „Krumpli-forradalmár!”

Ifjúkorom hajnalán, több mint negyven éve történt. Többre azóta se jutottam, s immár elaggott krumpli-forradalmárként további egészséget és teremtő nyugtalanságot kívánok! Bármilyen fázós időkben élünk, jó érzés elmondani hogy Veled az összehajlás „álmadazó” és cselekvő pillanatai felfénylenek: Andor, Endre, Tanár úr, Pista, Marci, Nóri társaságában, azaz a szerkesztőség baráti otthoniasságban, szívbéli melegséggel keddenként váltogatjuk a világot. Adja Isten, hogy még sokáig így legyen, legyünk! Ami pedig a köretet illeti: az Arany Bikában évtizedek óta nem jártam, a krumpli szemeket pedig már másutt sem számolom.

